

ISSN 1999-4214 (print)
ISSN 2957-5095 (online)

ЕУРАЗИЯ ГУМАНИТАРЛЫҚ ИНСТИТУТЫНЫҢ

ХАБАРШЫСЫ

ВЕСТНИК

ЕВРАЗИЙСКОГО
ГУМАНИТАРНОГО
ИНСТИТУТА

BULLETIN

OF THE EURASIAN HUMANITIES
INSTITUTE

№3/2022

Жылына 4 рет шығады
2001 ж. шыға бастаған

Выходит 4 раза в год
Начал издаваться с 2001 г.

Published 4 times a year
Began to be published in 2001

Астана, 2022

Бас редактор **Дауренбекова Л.Н.**
Еуразия гуманитарлық институтының доценті, филология ғылымдарының кандидаты,
Астана, Қазақстан

Жауапты редактор **Алимбаев А.Е.**
Еуразия гуманитарлық институтының доценті, философия докторы (PhD)
Астана, Қазақстан

Редакция алқасы

Аймұхамбет Ж.Ә.	филология ғылымдарының докторы, профессор, Л.Н. Гумилев атындағы ЕҰУ, Астана, Қазақстан
Ақтаева К.	филология ғылымдарының докторы, профессор, А. Мицкевич атындағы Польша университеті, Познань, Польша
Әбсадық А.А.	филология ғылымдарының докторы, профессор, А. Байтұрсынов атындағы Қостанай өңірлік университеті, Қостанай, Қазақстан
Бредихин С.Н.	филология ғылымдарының докторы, профессор, Солтүстік Кавказ федералды университеті, Ставрополь, РФ
Гайнуллина Ф.А.	филология ғылымдарының кандидаты, доцент Ә. Бөкейхан атындағы университеті, Семей, Қазақстан
Ермекова Т.Н.	филология ғылымдарының докторы, профессор, Қазақ ұлттық қыздар педагогикалық университеті, Алматы, Қазақстан
Есиркепова К.Қ.	филология ғылымдарының кандидаты, қауымдастырылған профессор, А. Байтұрсынов атындағы Қостанай өңірлік университеті, Қостанай, Қазақстан
Жүсіпов Н.Қ.	филология ғылымдарының докторы, профессор, Торайғыров университеті, Павлодар, Қазақстан
Курбанова М.М.	филология ғылымдарының докторы, профессор, Алишер Навои атындағы Ташкент мемлекеттік өзбек тілі мен әдебиеті университеті, Ташкент, Өзбекстан
Қамзабек Д.	ҚР ҰҒА академигі, филология ғылымдарының докторы, профессор, Л.Н. Гумилев атындағы ЕҰУ, Астана, Қазақстан
Құрышжан Ә.	филология ғылымдарының кандидаты, профессор, Ханкук шетелтану университеті, Сеул, Оңтүстік Корея
Онер М.	философия докторы (PhD), профессор, Эгей университеті, Измир, Туркия
Пименова М.В.	филология ғылымдарының докторы, профессор, Шет ел тілдері институты, Санкт-Петербург, РФ
Сайфулина Ф.С.	филология ғылымдарының докторы, профессор, Қазан федералды университеті, Қазан, Татарстан, РФ

Редакцияның мекенжайы: 010009, Астана қ., Жұмбаев даңғ., 4
Телефон/факс: (7172) 561 933; E-mail: eagi.vestnik@gmail.com, Сауім: ojs.egi.kz

Еуразия гуманитарлық институтының Хабаршысы.

Меншіктенуші: «Еуразия гуманитарлық институты»

Қазақстан Республикасы Ақпарат және қоғамдық даму министрлігі Ақпарат комитетінде қайта есепке қойылды. Тіркеу № KZ92VPY00046970 17.03.2022

Басуға 17.10.2022ж. қол қойылды. Пішімі 60*84 1\8. Қағаз офсеттік Көлемі.

БТ. Таралымы 200 дана. Бағасы келісім бойынша. Тапсырыс № 89

«Ақтаев У.Е.» баспасында басылып шықты

© Еуразия гуманитарлық институты

Главный редактор **Дауренбекова Л.Н.**
Кандидат филологических наук, доцент Евразийского гуманитарного института,
Астана, Казахстан

Ответственный редактор **Алимбаев А.Е.**
Доктор философии (PhD), доцент Евразийского гуманитарного института,
Астана, Казахстан

Редакционная коллегия

Аймухамбет Ж.А.	доктор филологических наук, профессор, ЕНУ имени Л.Н. Гумилева, Астана, Казахстан
Актаева К.	доктор филологических наук, профессор, университет имени Адама Мицкевича, Познань, Польша
Абсадық А.А.	доктор филологических наук, профессор, Костанайский региональный университет имени А. Байтурсынова, Костанай, Казахстан
Бредихин С.Н.	доктор филологических наук, профессор, Северо-Кавказский федеральный университет, Ставрополь, РФ
Гайнуллина Ф.А.	кандидат филологических наук, доцент университет имени А. Бокейхана, Семей, Казахстан
Ермекова Т.Н.	доктор филологических наук, профессор, Казахский национальный женский педагогический университет, Алматы, Казахстан
Есиркепова К.К.	кандидат филологических наук, профессор, Костанайский региональный университет имени А. Байтурсынова, Костанай, Казахстан
Жусипов Н.К.	доктор филологических наук, профессор, Торайгыров университет, Павлодар, Казахстан
Курбанова М.М.	доктор филологических наук, профессор, Ташкентский государственный университет узбекского языка и литературы имени Алишера Навои, Ташкент, Узбекистан
Камзабек Д.	академик НАН РК, доктор филологических наук, профессор, ЕНУ имени Л.Н. Гумилева, Астана, Казахстан
Курышжан А.	кандидат филологических наук, профессор, Университет иностранных языков Ханкук, Сеул, Южная Корея
Онер М.	доктор философии (PhD), профессор, Эгейский университет, Измир, Турция
Пименова М.В.	доктор филологических наук, профессор, Институт иностранных языков, Санкт-Петербург, РФ
Сайфулина Ф.С.	доктор филологических наук, профессор, Казанский федеральный университет, Казань, Татарстан, РФ

Адрес редакции: 010009, г. Астана., пр. Жумабаева, 4
Телефон/факс: (7172) 561 933; E-mail: eagi.vestnik@gmail.com, Сайт: ojs.egi.kz

Вестник Евразийского гуманитарного института.
Собственник: «Евразийский гуманитарный институт».
Министерством информации и общественного развития Республики Казахстан Комитет информации постановлено на
переучет № KZ92VPY00046970 17.03.2022
Подписано в печать 17.10.2022ж. Формат 60*84 1/8. Бум.
Типограф. Тираж 200. Цена согласовано. Заказ № 89
Напечатано в издательстве «У.Е. Актаева»

Chief Editor **Daurenbekova L.N.**

*Candidate of Philological Science, Associate Professor of the Eurasian Humanities Institute,
Astana, Kazakhstan*

Editor-in-Chief **Alimbayev A.E.**

*Doctor of Philosophy (PhD), Associate Professor of the Eurasian Humanities Institute,
Astana, Kazakhstan*

Editorial Board

- Aimuhambet Zh.A.** Doctor of Philological Sciences, Professor, L.N. Gumilyov ENU, Astana, Kazakhstan
- Aktayeva K.** Doctor of Philological Sciences, Professor, Poznan Adam Mitskevich University, Poznan, Poland
- Absadyk A.A.** Doctor of Philological Sciences, Professor, Kostanay Regional University named after A.Baitursynov, Kostanay, Kazakhstan
- Bredikhin S.N.** Doctor of Philological Sciences, Professor, North-Caucasus Federal University, Stavropol, RF
- Гайнуллина Ф.А.** Candidate of Philological Sciences, Associate Professor Alikhan Bokeikhan University, Semey, Kazakhstan
- Yermekova T.N.** Doctor of Philological Sciences, Professor, Kaz. National Women's Pedagogical University, Almaty, Kazakhstan
- Yesirkepova K.K.** Candidate of Philological Sciences, Professor, Kostanay Regional University named after A.Baitursynov, Kostanay, Kazakhstan
- Zhusipov N.K.** Doctor of Philological Sciences, Professor, Toraighyrov University, Pavlodar, Kazakhstan
- Kurbanova M.M.** Doctor of Philological Sciences, Professor, Tashkent State University of the Uzbek Language and Literature named after Alisher Navoyi, Tashkent, Uzbekistan
- Kamzabek D.** Academician of NAS RK, Doctor of Philological Sciences, Professor, L.N. Gumilyov ENU, Astana, Kazakhstan
- Kuryshzhan A.** Candidate of Philological Sciences, Professor, Hankuk University of Foreign Studies Seoul Korea
- Oner M.** Doctor of Philological (PhD), Professor, Aegean University, Izmir, Turkey
- Pimenova M.V.** Doctor of Philological Sciences, Professor, Foreign Languages Institute, St-Petersburg, RF
- Seifullina F.S.** Doctor of Philological Sciences, Professor, Kazan Federal University, Kazan, Tatarstan, RF

*Editorial address: 010009, Astana., 4, Prospect
Zhumabayev Tel/Fax: (7172) 561 933: E-mail:
eagi.vestnik@gmail.com, Caïm: ojs.egi.kz*

Bulletin of the Eurasian Humanities Institute.

Owner: «Eurasian Humanities Institute».

The Ministry of Information and Public Development of the Republic of Kazakhstan Information Committee decided to re-register No.KZ92VPY00046970 17.03.2022

Signed for printing 17.10.2022 Format 60 * 84 1 \ 8. Paper.

Printing house Circulation 200. Price agreed. Order No. 89

Printed in the publishing house of «U.E. Aktaev»

©Eurasian Humanities Institute

МАЗМҰНЫ-СОДЕРЖАНИЕ-CONTENTS

ТІЛ БІЛІМІ – ЯЗЫКОЗНАНИЕ – LINGUISTICS

ӘБДІМӘУЛЕН Г.А., ҚОҚЫШЕВА Н.М.	«Тіл-мәдениет-қоғам» үштігіндегі әйел концептінің тілдік сипаты (қазақ-ағылшын паремиологиялық бірліктері негізінде).....	7
БЕКЕНОВА Г.Ш.	Ономастикадағы номинациялық сипат.....	16
ЕРМЕКОВА Т.Н., ЖАҢАБАЕВА Н.А.	Қызға қатысты этнографизмдердің танымдық сипаты.....	25
ИМАНБЕРДИЕВА С.Қ.	Ұлы жібек жолындағы прецедентті топонимдер.....	40
КУРМАНОВА Б. Ж., УТЕГЕНОВА А., ИСЛАМГАЛИЕВА В.Ж.	О формах существования казахского и русского языков в языковой ситуации Актюбинской области.....	50
ҚҰСАЙЫНОВА Ж.А., СӘМЕНОВА С.Н.	«Болжау», «жорамалдау» модальді реңктерінің синтаксистегі көрінісі.....	62
САРЕКЕНОВА Қ.Қ.	Абай Құнанбайұлы шығармалары бойынша ғылым-білімге қол жеткізудің жолдары.....	70
ТЕЛҒОЖАЕВА Қ.С., ҚОСЫМОВА Г.С.	Абай әлемін бағалаудағы эмоциялық бірліктер.....	79
ШАДКАМ З., ТҰЯҚБАЕВ Ө.О., СҰЛТАНБЕК Қ.Б.	«Дастұр ал-‘иләж» трактатындағы халық емшілігі – медициналық антропология көзқарасымен.....	89
КҮРКЕБАЕВ К.Қ.	Көне түркі жазба ескерткіш мәтіндерінің транскрипциясы мен аудармаларындағы сәйкессіздіктер.....	101

ӘДЕБИЕТТАНУ – ЛИТЕРАТУРОВЕДЕНИЕ – LITERATURE STUDIES

АЙМҰХАМБЕТ Ж.Ә., МИРАЗОВА М.Н., АЛИМБАЕВ А.Е.	Әпсаналардағы «қасиетті су» туралы мотивтердің поэтологиясы.....	113
АБИЛХАМИТҚЫЗЫ Р. АМАНГАЗЫКЫЗЫ М., ОРАЗБЕК М.С., СЕКЕЙ Ж.	Ақын Ұ.Есдәулет өлеңдеріндегі дыбыстық қайталаулар..... Абай как архетип поэта.....	124 134
ГАЛЫМЖАНОВ Б.Г.	Юнус Эмре және Мәшһүр Жүсіп шығармашылығының үндестігі.....	144
NURGALI K.R., SIRYACHENKO V.V.	Chekhov's principles of artistic organization in the creative work of G. Musrepov.....	153
МУСАБЕКОВА С.Е., АЙМҰХАМБЕТ Ж.Ә., МИРЗАХМЕТОВ А.А.	Көркем шығарма құрылымындағы түс көру мистикалық мотив ретінде.....	163

МУСИНОВА Г.С., ТУЛЕБАЕВА К.Т.	Драмалық шығармалардағы Семей қасіретінің көрінісі.....	175
ТОҚСАМБАЕВА А.О.	Қазіргі қазақ прозасының көркемдік ерекшелігі.....	188

**ТІЛ ЖӘНЕ ӘДЕБИЕТТІ ОҚЫТУ ӘДІСТЕМЕСІ – МЕТОДИКА
ПРЕПОДАВАНИЯ ЯЗЫКА И ЛИТЕРАТУРЫ – METHODOLOGY OF
TEACHING LANGUAGE AND LITERATURE**

ШАҚАМАН Ы.Б.	А.Байтұрсынұлының тіл білімдік зерттеулерінің әдіснамалық негізі.....	197
ҚҰРМАМБАЕВА Қ.С.	Көркем шығармаларды оқытуда белсенді оқу әдістерін қолданудың ғылыми-әдістемелік негізі.....	204

С.Е. МУСАБЕКОВА¹
Ж.Ә. АЙМҰХАМБЕТ²
А.А. МИРЗАХМЕТОВ³

Назарбаев университеті, Астана, Қазақстан¹

Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті, Астана, Қазақстан^{2,3}
(e-mail: smussabekova@nu.edu.kz¹, a_zhanat@mail.ru², mirza_achmet@mail.ru³)

КӨРКЕМ ШЫҒАРМА ҚҰРЫЛЫМЫНДАҒЫ ТҮС КӨРУ МИСТИКАЛЫҚ МОТИВ РЕТІНДЕ

Аңдатпа. Бұл мақалада әдебиеттегі психологизм мәселесіне келгенде зерттеушілердің назарын аударатын көркемдік тәсілдің бірі – түс көру мотиві қарастырылады. Зерттеу мақаласында қай халықтың болмасын фольклорынан келе жатқан, мифологияда да ерекше орны бар бұл мотивті қазақ жазушылары да шебер қолданғаны көрсетіледі. Түс көрудің нақты себебі бүгінгі күнге дейін анықталмаған болса да, оның көркем шығарма құрылымына енгізілуі әдебиеттанудағы күрделі мәселе екендігі дәлелденеді.

Мақала нысанына қазақ және ағылшын тілінде жазылған прозалық шығармалар алынды. Оның ішінде түс көру мотиві арқылы автордың идеясын ашу мәселесі қарастырылған. Бұл мәселе кейіпкердің ішкі әлемін терең сипаттау үшін қолданылғаны анықталды. Сондай-ақ қаламгерлер бұл әлемнен тыс тылсымның бар екенін көрсетуге тырысқан. Мақалада тылсым күштің көп жағдайда адамдарды сақтандыруға, жамандықтан қорғауға талпынысын түс көру мотиві арқылы көрсеткендігі жазылған. Қаламгерлер шығармаларына мистикалық мотивтерді енгізе отырып, кейіпкерлерін күтпеген жағдайға салады. Сол арқылы олардың шынайы мінезін ашуға тырысады. Мақала авторлары қаламгерлердің мистикалық мотивтерге көбірек жүгінуі адамның ирреалды әлемге деген қызығушылығының және өз ақыл парасатының сыртында не тұрғанын анықтауға деген талпынысының артып келе жатқандығынан екендігін көрсеткісі келген.

Бұл мақалада қазақ және ағылшын жазушыларының шығармаларында қолданылатын мистикалық элементтер, атап айтқанда, түс көру мотиві салыстырыла-салғастырыла талданады. Түс көрудің мифологиядағы және фольклордағы мәніне түсініктеме беріледі.

Түйін сөздер: түс, түс көру, мотив, көркем мәтін, миф, психологизм, К.Мұбарак, О.Бөкей, Ш.Бейсенова, мистика.

Кіріспе. Жалпы, грек тілінен алғанда, «түс» сөзі «шындықты жариялау» деген мағынаны білдіреді. Көптеген көркем шығарманың «түс – Құдайдан немесе басқа да сыртқы күштерден жіберілетін хабарлама» деген ойдың негізінде өрбитіні мәлім. Мәселен, Гомердің «Иллиадасында» түстер толығымен адамның санасынан тыс әлемнен келеді. Түс көру тақырыбын зерттеген Марджи Розенфельд атап өткендей, Гомердің 1-інші кітабында Ахиллес түстерді Зевс жібереді деп атап өтті. Ал Гомердің екінші кітабында Зевс Агамемнонды трояндықтармен күресуге көндіру үшін оған жалған түс жібереді. Нәтижесінде, Агамемнонның түсіне ол аса құрметтейтін Нестор келіп, Зевстің жоспары жүзеге асады [1]. Яғни, ежелгі гректер заманауи «түс – қиялдың

жемісі» іспеттес теорияларды мүлдем қолдамайды, оларды «Құдай жіберді» деп қана сенеді. Ежелгі Грецияда түс Құдайларының аттары белгілі болған: Гипнос, оның ұлы Морфей және екінші ұлы – Фантас. Әрине, осылардың ішіндегі ең танымалы – қанаты бар Морфей. Ол адамдарға әртүрлі кейіпте көріну қабілетіне ие жас жігіт [2]. Сонымен қатар Платон өз жазбаларында Сократтың өлім туралы ескертулері бар түстері жайлы көп жазған. Сократ, шынымен-ақ, осы түсті көргеннен кейін көп ұзамай өмірден өтті. Жалпы, ежелгі заманда ерекше түс көрген адамдар өзі немесе бақсының көмегімен бұл түсті қай рух немесе шайтанның жібергенін және оның оған деген қатыстығын тез арада білуді мақсат еткендігі белгілі. Грек мифологиясында түс көрудің тағы бір мысалы Приам патшаның әйелі Гекубаның жүктілік кезінде трояндықтарды өртеген жанып тұрған алауды өмірге әкелгендігі туралы түс болып табылады. Алайда олардың сенімі бойынша түстер кейде жақсылықты да әкелетін еді. Осыған байланысты болашақ туралы аян беретін түстерді көру үшін гректер тіпті ғибадатханаларға қонуға баратын болған.

Ең алғаш түс көру мәселесін ғылыми тұрғыда терең зерттеген психоаналитик Зигмунд Фрейд екені белгілі. Оның тұжырымына сүйенсек, түс адамның бейсаналық деңгейіндегі ойларының символдық бейнесі болып табылады. Бұл туралы ғалым өз еңбегінде: «Теория сновидений является самым характерным и самым своеобразным в этой молодой науке, не имеющим аналогов в наших прочих учениях участком целины, отвоёванным у суеверий и мистики» деп жазады [3, 154]. Ал оның ілімін жалғастырушы әрі толықтырушы психиатр Карл Густав Юнг түс көруді «адам санасынан тыс, оның рухани дүниесіндегі сана мен бейсаналықтың арасын байланыстыратын, болашақты болжайтын трансценденталды құбылыс» деп санады [4]. Осыған ұқсас еңбек авторы П. Флоренскийдің пікірінше, түс – шынайы өмір мен о дүние арасындағы делдал, «көзге көрінбейтін өмірдің бірінші баспалдағы» [5, 37]. Зерттеуші Ю.М. Лотманның пікірінше, түс көру «мистикалық түсініктердің көзі» болып табылады, өйткені олардың көмегімен адам басқа әлемге шыға алады деген сенім бар [6, 352]. Ал ғалым Hughes түс көру мәселесіне арналған еңбегінде «түс жанның көлігі болып табылады және оларды адамның күнделікті тіршілігінің жемісі ретінде ғана қабылдау керек» деп жазады [7, 161].

Ал түс көрудің халық ауыз әдебиеті мен әдебиетінде көрінісі қандай? Фольклорда түс көру сәуегейлік қызметінде, ал жазба әдебиетте кейіпкердің психологиясын танытатын көркемдік құрал ретінде белгілі. Жазушылар өмір шындығын эстетикалық, көркемдік деңгейге жеткізу үшін кейіпкердің түс көруін сипаттауға мән береді. Ал көне миф, аңыз-ертегілер, лиро-эпостар, батырлар жырларында кездесетін түс көруді бейнелеу құралы емес, тек сол дәуірдің мифологиялық танымының дәрежесі деп қабылдаған абзал. Түстің фольклор мен көркем шығарманың сюжеті мен композициясын дамытудағы қызметі мен орны ерекше екені ғалымдардың назарын аударады. Ал түс көрудің мифпен байланысын ғалым Э. Фромм былай түсіндіреді: «Большинство сновидений имеют много общего с мифами как по форме, так и по содержанию, и мы сами, считая мифы странными и чуждыми днем, ночью обретаем способность к мифотворчеству» [8]. Зерттеуші А.А. Петров өз еңбегінде З. Фрейд, К. Юнг және Э. Фроммның эмпирикалық материал негізінде мифтер мен түс көрудің тығыз байланысын негіздеп кеткендігін айтады [9, 86].

Бұл күрделі мәселе қазақ әдебиеттанушы ғалымда да біршама зерттелді. Хронологиялық жағынан талдайтын болсақ, А. Байтұрсынұлы және Х. Досмұхаммедұлы сынды қазақ ғалымдары түс көру мотивін қарастыруды ХІХ-шы ғасырдан бастап қолға алған. Одан беріде бұл мәселе Б. Майтановтың, Г. Пірәлиеваның, Б. Әзібаеваның т.б. еңбектерінде қарастырылғаны белгілі. Әдебиетші

Х. Досмұхамедұлының пікірінше, «Әрбір қазақ түсін біреуге жорытуға тырысады және осы жору сөзге әрдайым сенеді. «Қыз Жібек», «Қозы Көрпеш» және т.б. жырларда түс көру мен оны жорудың поэтикалық суреттемелері баршылық» [10, 46]. Жалпы, қазақ халқы «Түс – Тәңірдің аяны» деп көрген түске көп мән берген. Бұл жөнінде профессор Ж. Аймұхамбет өз еңбегінде «Түс – жаратылыс тылсымдарының бірі. Бағзы адамдардың түсінігінше, адам ұйықтағанда оның рухы «жаны» денесінен бөлініп, аспан әлеміне ұшады. Періштелерге жолығып, тағдырынан хабар алады. Жоруға болатын түстің белгілері – таң алдында көрінеді, белгілі бір оқиға аян етіледі. Түс жорушылар мұндай анық түсті періштелер көрсететін түс дейді» деп жазады [11, 87].

Уақыт озған сайын фольклордан бастау алатын түс көру мотивінің көркем шығармаларда қолданылуы әдебиеттанушылардың қызығушылығын арттырып келеді. Өйткені, осы көркемдік тәсілді аса шеберлікпен қолданатын жазушылардың шығармаларына деген сұраныс та өсіп келеді. Бұл жұмыста біз қазақ және ағылшын жазушыларының шығармаларында қолданылған түс көру мотивінің қызметін анықтаймыз. Сондай-ақ қазақ және ағылшын әдеби туындыларындағы түс көрудің мистикалық мотив ретіндегі сипаты салыстырылып, олардың ұқсастықтары мен ерекшеліктері айқындалады.

Әдеби шолу. Профессор Махила Махавидьяля «Мифология мен әдебиеттің байланысы (The Relationship between Mythology and Literature)» еңбегінде әдебиетті белгілі бір тілге, кезеңге немесе мәдениетке тиесілі жазба жұмыстар жиынтығы деп түйіндейді [12, 35]. Ол әдебиет пен мифологияның байланысы туралы «Существует много отличительных черт мифологии, и они стремятся описать то, во что верил конкретный человек или общество в течение этого периода времени. Мифы служат основой для их институтов, обычаев и верований (There are many distinctive natures of mythology and they seek to describe what a particular person or society believe during that period of time. Myths serves as an charter for their institutions, customs and beliefs)» деп жазады. [12, 37]. Қоғам дамуы үшін әдебиет пен мифтің орны ерекше, себебі көркем шығармалар әлі күнге дейін біздің интеллектуалды әлемімізге ықпал ете бермек. Жалпы, әдебиеттанушылардың еңбектерінде көркем туындыдағы түстің ақпараттық, символдық, психологиялық тағы сол сияқты маңызды көркемдік қызметтер атқаратыны әртүрлі талданады.

XIX ғасырдың соңы мен XX ғасырдың басында Батыс әлемінде (in the Western world) орын алған дағдарыс қоғамдық өмірдің бірнеше саласына кері әсерін тигізді. Осының салдарынан рационалды ойлауға сенім қалмады, ал болашақ бұлыңғыр болып көрінді. Оның есесіне, философиялық және діни ізденістер қарқынды дами бастады және құндылықты айқындауға ұмтылу әдебиет пен өнерде жаңа идеялар тудырған болатын. Бір қызығы, осы кезең әдебиеті туралы зерттеуші Вера Шамина «Күміс ғасыр поэзиясы мен прозасындағы мистикалық мотивтер (Mystic Motifs in Silver Age Poetry and Prose)» атты еңбегінде Батыс жазушыларының объективті білімнен гөрі интуицияға басымдық бергенін атап өтеді. Оның пікірінше, «Это заимствование идей с дальнего запада сопровождалось эстетикой искусства ради искусства (They believed that intuition was more important than objective knowledge. This borrowing of ideas from further west was accompanied by aesthetics of art for art's sake)» [13]. Жалпы, XX ғасыр әдебиеті туралы ғалым П.М. Минин «Основная тенденция мистического опыта как такового состоит в тяготении человеческого духа к непосредственному общению с Божеством как абсолютной основой всего сущего, причем прямым путем к этой цели все мистики согласно считают преодоление «феноменальной» стороны своего бытия.. Это тенденция роднит между собой всех мистиков, без различия место и времени, национальности и религии» деген пікір айтады [14, 22].

Ал осы қазақ әдебиетіне келген жаңашылдықтар туралы терең зерттеу жүргізген

ғалым Г. Пірәлиева: «Жеке адамға деген қызығушылық ХІХ ғасырдың соңы мен ХХ ғасырдың басында басталды. Жазушылар сыртқы оқиғаны баяндаудан гөрі «оны адам қалай қабылдайды?», «оған деген көзқарасы қандай?» деген сауалдар төңірегінде ойлана бастады. Алғашында кейіпкерлердің жан дүниесіне етене еніп, бойлай алмай, олардың әр түрлі сезімдік сәттерін, психологиялық хал-ахуалын шеберліктің жетіспеуінен сырттай қызығушылық, құрғақ баяндаушылық орын алды. Бұл да кешірімді, өйткені өсіп-өніп келе жатқан кез келген өнерде бұлар – орын алатын олқылықтар» деп осы кезеңде қазақ қаламгерлерінің тың ізденісін айрықша бағалаған. Ол әдебиеттегі «детализация, тұрмыстық детальдарды пайдалану, заттық әлемді үлкен бір құбылыс ретінде танып, көркемдік жүйеге ендіру жазушылардың әдеби сынақтарына (эксперименттерге) енді ғана еніп, көркемдік құрал бола бастағанын» атап өтеді [15, 215]. Осылайша, қазақ қаламгерлері мистикалық элемент болып табылатын түс көруді шығармаларына енгізе бастады. Оның бір себебі зерттеуші Ю.А. Степанчуктың пікірінше, мистикалық мәтіннің бір мақсаты «является показать, завлечь, продемонстрировать не саму истину, а путь к ней» [16, 24]. Осылайша кейіпкердің түсі арқылы оның дәл сол сәтте шешуші рөл атқаратын шешімі табылады немесе оның өмірінде маңызы зор нәрсе хабарланады. Осылайша, жазушы өзінше мистикалық жол жасайды. Зерттеуші Р. Нельсонның пікіріне сүйенсек, «оның эмоциялары мен өзінің шығармашылық тұлғасының негізі болып табылатын «жаңа мәнді» қабылдауын қалыптастырады (characteristically makes the Mystic Way, its emotion, and the perceptions of the "new sense" the basis of his art and of the artistic personality he exploits in his writing)». [17]. Зерттеуші Г. Пірәлиева көркем шығармадағы түс көру мотиві мәселесін қамтыған «Көркем прозадағы психологизмнің кейбір мәселелері» атты еңбегінде «түс көбіне өткен өмірді еске алумен немесе соларды санада басқалай саралап, сүзгіден өткізу арқылы айқындалады» деген тұжырымды айтады. Ал белгілі фольклортанушы ғалым Ш. Ыбыраев «Түс көру мотиві бүкіл әлем халықтарына тән және оның атқаратын қызметі әр қилы, алдағаны болжау кейіпкерді сақтандыру, кейіпкерге көмек беру, адамдарды белгілі іс-әрекетке шақыру» деп атап көрсетеді [18, 45]. Бұл жұмыста ХХ ғасырдағы қазақ және ағылшын шығармаларындағы түс көру мотивінің жоғарыда келтірілген қызметтері жан-жақты талданады.

Сонымен біз кей ғалымдар маңызын жоққа шығаратын түс көру элементі көркем шығарма құрылымында белгілі бір рөл атқарады деген тұжырымды қуаттаймыз. Түс көру тәсілінің мифологиялық және ақпараттық қызметтерімен қатар кейіпкердің ішкі жан дүниесімен байланысты психологиялық процестерді көрсететін функциясы да бар. Бұл жөнінде «Тәуелсіздік кезіндегі қазақ прозасының көркемдік әлемі» еңбегінің авторы Г. Балтабаева былай деп жазған: «Қазақ қаламгерлері түс көру тәсілінің табиғи мүмкіндігіне, көркемдік қуатына, спецификалық кең ауқымдылығына және мағыналық, эстетикалық міндет-қызметіне терең мән беріп, оның сан алуан түрлерін дүниеге әкелді» [19, 214]. Мистиканы қолданатындарды «редчайший представитель человеческого рода, как правило, непонимаемый, преследуемый и отвергаемый своими современниками. Саму мистичность человека можно рассматривать как особую форму гениальности, даже ее высшую форму» деп бағалаған ғалым В.В. Кравченконың тұжырымын осы түс көру элементін көркем шығармада қолданатын жазушылардың шығармашылығымен байланыстыруға тырысамыз [20, 321].

Әдістеме және зерттеу әдістері. Бұл мақалада түс көру мистикалық мотивіне қатысты жазылған зерттеу еңбектері мен теориялар басшылыққа алынды. Атап айтсақ, Р. Нельсон, Г. Пірәлиева, Г. Балтабаева, Ю.А. Степанчук сынды ғалымдардың еңбегі және мифологияға қатысты энциклопедиялар негіз болды.

Түс көру элементін мистикалық мотив ретінде қолданатын қазақ және ағылшын

жазушыларының шығармашылығы іріктеліп алынды. Осы шығармалардағы ұқсастықтар мен айырмашылықтарды анықтау үшін материал жинақтау, сипаттау, талдау, салыстыру, салғастыру, көркем мәтінді талдау, интерпретациялау, психологиялық талдау, контент-талдау әдісі қолданылды.

Зерттеу барысында ғаламтор мен кітаптардан «түс көру» мистикалық мотиві туралы көбірек ақпарат жинақтау көзделді. Зерттеу барысында «Google Scholar» іздеу жүйесі арқылы табылған сенімді мәліметтер де қолданылды.

Талқылау мен бақылау. Түс көру тәсілі қазақ әдебиеттану ғылымында алғаш рет ғылыми жүйеге түсірілген еңбектің авторы Г. Пірәлиева жазушылардың түс көру тәсілінің жеке тұлғаның тағдыры шешілер сәтте көп қолданылатынын айтады. Зерттеуші көркем шығармада сондай маңызды кезеңде өң мен түстің, үміт пен күдіктің астастыра берілуіне мән береді. Ол «түс көру, оны жору және аян беру тек біздің ғана емес, әлем әдебиетінде кеңінен дамыған, дәстүрі бай, атқарар көркемдік қызметі мен міндеті белгілі бір дәрежеде айқындалған көркемдік тәсіл деп тұжырымдайды. Сонымен бұл жұмыстың гипотезасы – қазақ және ағылшын жазушыларының шығармаларында түс көрудің әрі көркемдік тәсіл, әрі мистикалық мотив ретінде тәрбиелік мақсатта қолданылуы мүмкін.

Зерттеушілердің еңбегіне сүйенсек, түс көру композициялық элемент ретінде мынадай функцияларды атқарады: болған жайтқа баға беру; кейіпкердің психологиялық күйін сипаттау; шығарманың идеялық мазмұнын түсіндіру және құдаймен байланыс. Сонымен қатар кей жағдайда көркем шығармада түс көру мотиві динамикалық болып келеді де, тұтасымен сюжеттік желіні құрайды. Мәселен, Ш. Бейсенованың «Сүзгенің соңғы күндері» шығармасында басты кейіпкер түсінде отқа оранған шаһарды көреді. Бұл оның жақын арада күйеуінің билігі күйрейтінінен хабардар етеді. Келесі бір түні уайымға батқан ханымның түсіне аппақ арлан мен қап-қара көкжалдың алысып жатқаны кіреді. Осы түс арқылы Сүзге ханым алапат шайқас болатынын тылсым түйсікпен сезе бастайды. Түсінің әсерінен әбден уайымға салынғанымен, түсін өзгеге жорытуға жүрегі дауаламады. Итті жеті қазынаның бірі деп жақсылыққа жоруға тырысты. Ханым бұдан кейін де жағымсыз түстер көре бастайды. «Түс оңалмай, іс оңалмайды» деген әжесінің сөзі де есіне түседі. Бірақ оның түсі оңалмайды және ол өңінде болатын сондай жан түршігерлік жағдайға үштей дайын болады. Көп ұзамай жау шаһарды басып алғанда қызметшілерін түгел құтқарған Сүзге ханым өзіне қол жұмсап, арын сақтап қалады. Кейінірек ол көшке аппақ құс кейпінде ілесіп, Алтынайдың түсіне кіреді. Ол лезде ауруынан айығып, анасын қуантады. «Менің түсіме Сүзге апам кірді. Ол тіпті қартаймапты, баяғысындай сұлу, — деп Алтынай күліп оялды. Осы бірімен-бірі жалғасқан түс арқылы жазушы адамдарды татулыққа, бірлікке шақырғандай әсер қалдырады [21]. Осы орайда әдебиеттегі түс көру мәселесін талдаған әйгілі ғалым Ш.Ыбыраевтың «түс міндетті түрде шындыққа айналады» деген тұжырымын атап өткеніміз орынды.

Дәл осылай шығарманың өн бойында біте қайнасқан түс көру мотиві Стивен Кингтің «Кладбище домашних животных» бестселлерінде бар. Жануарлар көмілетін территорияға жас өлікті апарып қалдырса, ол төрт аяқты үй жануары болса да, екі аяқты адам болса да, қайта тіріледі деген сенім негізінде құрылған. Бірақ ол басқа адамдардың өміріне тым қауіпті. Сондықтан өлген адамның рухы кейіпкерлердің түсіне кіріп, соны түсіндіруге тырысады. Бұл көркемдік тәсіл Вендигомен кездесу мотиві арқылы оқырманды бұдан да қызықтыра түседі. Шығармада автордың идеясы ақ энергия мен зұлым күштің күресі, өң мен түстің араласып кетуі арқылы беріледі. Оқырман бірден не болып жатқанын түсінбей де қалады. Кейіпкер Луис түсінде аруақпен сөйлеседі және тылсым дыбыстар мен елестер оны мола жаққа шақырады. Ол түнде ұйықтап жатып, сонда барып келеді. Кейіпкер өңі мен түсін көпке дейін айыра

алмай, дел-сал боп жатады. Ал таңертең ояғанда түнде мола жақта алған жаракатын көріп, қатты үрейленеді [22]. Луистың қызы Эллидің де түсіне қайтыс болған Пасков кіреді. Бір қызығы, екеуінің де (Луистың да, Эллидің де) түсінде Пасков қызыл шорты киген және ол алда күтіп тұрған қауіп туралы ескерту үшін жіберілген болатын. Өйткені, ол өзі аруақ болғандықтан түс арқылы аян бергеннен басқа ешнәрсе жасай алмайды. Элли түсі арқылы бір жамандықты сезеді де, мазасы кете бастайды. Соңғы түстерінде ол даладағы бос бейітті және үйіндегі бос бесікті көріп, болып жатқан сұмдықты ұғына бастайды. Дегенмен, Пасков ескерткен қасіретті болдырмауға ешкім ешнәрсе жасай алмайды. Оқиға Эллидің түсіндегідей трагедиямен аяқталады. Баласын тірілтпек болған әкесі вендигомен кездесіп, отбасынан айрылады.

С.Кингтің тағы бір шығармасы «Сияниесінде» де түс көру арқылы болашақты көру қасиеті екі кейіпкерде бар. Холлоран да, Денни де тылсым қасиетке ие: олар қарапайым адамдар көрмейтін нәрсені көре алады, тіпті түсі арқылы болашақты да көреді. Холлоран кезінде ағасының қалай қайтыс болатынын көрген болса, Денни түсі арқылы үнемі әкесін жол апатына ұшырайды деп жүретін. Олар отбасымен келіп тоқтаған отельдегі тылсым күшті кішкентай Денни сезгенмен, қанша қорқынышты болса да, ол бұл туралы әкесінің жұмысы үшін ешкімге айтпайды. Бірақ мұнда Денни тылсым зұлым күшті жеңіп, өздерінің өмірлерін сақтап қалады [23, 254].

Көрген түске де, оны болжауға да қатты мән беретін шығармалардың бірі – Дэн Симмонздың «Женщины с зубастыми лонами» шығармасы. Мұнда әкесі түсінде жалғыз қызының Хока Уштемен жүргенін көреді де, түсін сәуегейге жорытады. Сәуегей оған «қызыңды сол жігітке тұрмысқа бер» деп кеңес береді. Сол кезде Хока Уште де түсінде өзінің вичаза вакан болғанын айтады. Болашақты дұрыс болжау үшін ол аш, жалаңаш отырып, арнайы буланған кеңістікте төрт күн отыруға мәжбүр болады. Алғашқы күндері көрген әр түсінде оны әртүрлі нәрсе, хайуанаттар, жыландар «Бұл жерден кет. Бүгін сен үшін ештеңе жоқ» деп қууға тырысады. Ал соңғы көрген түсінде бір-бірінен аумайтын үш әйелді көреді де, артынша тылсымнан «сен сыйлық аласың» деген дыбысты естиді. Сонымен ол үйленгелі жүрген қалыңдығын тастап, ұзақ сапарға шығуы тиіс болады. Қариялардың жасаған болжамы бойынша Хока Уште сол тайпаны сақтап қалуға жауапты, яғни түсінде көрген әлгі ұқсас үш апалы-сіңлінің бірі осы тайпаны жалғастыратын адал жар болмақ. Басты кейіпкер жүрегіне сеніп, шешуші сәтте ақылмен дұрыс таңдау жасап, ұрпағын жалғастырады. Бұл шығармада басынан аяғына дейін түс көру желісі, аян алу және оны болжау үйлесімді жымдастырылған [24].

Мистик жазушы Қ. Мұбарактың «Айдың соңғы сәрсенбісі» әңгімесінде түс көрумен қатар көптеген мистикалық элемент кездеседі. Бір әнші жігіт нағашыларына қыдырып барғанда, үнемі түсінде ән салып жүретін сұлу қызды өңінде кездестіреді. Тағы бір түсінде құбыжықты да, Айнамкөзді де көреді, ол мұны қылқындырып алысып жатады. Сол құбыжық қайта-қайта түсіне кіріп, жігіт әбден жүдеп кеткен соң, бақсыға емдетеді. Бақсының кеңесімен ол өзінің ғашық қызымен бірге жолға шығады. Екеуі көп ұзамай үйленіп, артынша сәбилі болады. Сол күннен бастап, баяғы құбыжық тағы оны түсінде мазалай бастайды. «Мен енді не сені, не баланды құртамын» дейді құбыжық». Оған нақты шешім қабылдауға қырық күн мұрсат береді [25]. Қырық күн бойы құбыжық оның түсіне кіріп, кейіпкер оған үйреніп те қалды. Уәделі күні нәрестені қырқынан шығарып шомылдырып жатқанда, жігіт құбыжықтың алдауына иланып, қаза табады. Соңында зұлым күштен тұмар арқылы қорғанып жүрген жас жігіт те машинада айнадан елестің отырғанын көріп зәресі кетеді. Ол елес өзінің түсінде көрген сұлу қыз болатын. Сол күні «сәрсенбіде жолға шықпа» деп зар қаққан әжесінің өзіне қол жұмсағанын көреді.

Атақты жазушы О. Бөкейдің «Қар қызы» повесінде де түс көру мотиві бар. «Не заматта барып

кірпігі айқасқандай болып еді, есік сықырлап ашылып, үйге аппақ кебіні бар қыз кіргендей... Тас қараңғы бөлменің іші жап-жарық болып кетті. Босағаға сүйеніп үндемей тұрған қыздың көзі шырақ болып жанады. Неге екені белгісіз, Нұржан қорыққан жоқ. Өңі ме, түсі ме ажырата алмай дел-сал жатты». Оқиға бұдан әрі сапарға шығумен өрбіп, қатаған қыста шөп іздеп шыққан жігіттер адасып, өлім мен өмірдің арасында қалады. Осы шығармадағы келесі түс көру үш жігіт адасып, айдалада үсіп өлгелі жатқанда көркемдікпен сипатталады. «Құдай-ау, өңдері ме, әлде түстері ме... Аппақ киіз үй... аппақ... төр алдындағы төсекте мамыққа оранып, рақатқа кенеліп жатыр екен дейді. Ортада — жерошақта лаулап от жанады... Тозақтың оты ма, жұмақтың оты ма белгісіз... Міне, есік сықырлап ашылды да, қолдарына шырақ ұстаған екі қыз кірді. Үстеріне қара жамылған... Бірі — жылқышының қызы, екіншісі — қол шатырлы қыз. Дәл осы мезетте соншалықты жұмбақты, соншалықты сиқырлы әуен естілгендей болды. Тәңірім-ау, өңдері ме, түстері ме?» [26] Қақаған аязда қалған үш кейіпкер де түс көреді. Бақытжан мен Аманжан түсінде ерте қайтыс болып кеткен замандастарымен тілдесіп, жер астына кетіп бара жатады. Нұржан ғана сол түсінің әсерінен оянып, екі досын да ажал-арыстанның аузынан алып қалады. Мұнда кейіпкерлердің түсінде өрбіген диалог адамдардың сыйластықта, гармонияда өмір сүруін насихаттайды. Мұнда түс көруден басқа өмір мен өлімнің арпалысы, жақсылық пен жамандықтың күресі сипатталған. Шығармадағы мифтендірілген Қар қызы образы арқылы әділеттілік, адамгершілік, еркіндік мәселесі көтеріледі.

Психологизмнің түс арқылы берілу жолдарын тиімді пайдаланатын жазушы осы мотивті өзге де шығармаларына арқау еткен. Зерттеуші А.Абилмажинова мен Ф. Байбатанованың пікірінше, ертегілік-мистикалық мәнмен ерекшеленетін сюжет О.Бөкейдің «Жасын» әңгімесіндегі Қиялханның түсі деп айтуға болады [27, 89]. «Қар қызы» секілді мифтік кейіпкер саналатын тағы бір кейіпкерлер – қарақат теруге шығып, аюдың тырнағынан мерт болған алты қыз туралы оқиға. Өмір мен өлім арпалысына құрылған келесі бір шығарма О.Бөкейдің «Сайтан көпірінде» кітапханашы қыз Мәликенің түсіне осы алты қыз кіреді. Бұл жерде ол басты кейіпкердің ішкі жан дүниесін сипаттау үшін қолданылған көркемдік тәсіл. Бұлардан бөлек «Мұзтау» повесіндегі Ақтанның, «Құм мінезіндегі» Барханның, «Бәрі де майдандағы» Ақанның түстері шығарманың көркемдік-эстетикалық мазмұнын аша түседі.

Түс көру мистикалық мотивіне құрылған Қ. Мұбарактың «Жат құшақ» әңгімесінде жігіт түсінде елесті көреді. Оған аса мән бермесе де, күн сайын түсіне кіретін елеске уақыт өте келе ғашық болып қалады. Бірақ өңінде онымен кездесе алмағандықтан қатты қиналған жігіт бақсыға көмекке жүгінеді. Ол жігіттің киімдерін өртеу арқылы өзінің ғашық елесімен кездестіреді. Жігіт ғашығын жарықта көру үшін шырақты жаққысы келгенмен, елес әйел оған «өмірлік өкінішке қаласың» деп тоқтатады. Ақыры, олардың кіндігі жоқ баласы туылады. Баласы мен сүйіктісін жарықта көргісі келген жігіт бір күні жарықты жағып қалғанда, осының барлығынан сол сәтте айрылады [28]. Бұл шығармада екі әлемді байланыстырған түс көру мотиві мифологиялық және сәуегейлік қызмет атқарып тұр. Бақсының араласуымен табысқан адам мен елестің құрған отбасы мәңгілік емес.

Нәтижелер. Зерттеу нәтижесінде түс көрудің мифологиядағы сипаты анықталды. Көне Грек халқының мифіндегі түс құдайларына шолу жасалды. Түс көрудің фольклордағы сипатына талдау жасалып, қазіргі әдебиеттегі маңызы айқындалды.

Сонымен қатар түс көру мәселесіне қатысты теориялық ілімдерді қамти отырып, әдебиеттанушылардың түс көруге байланысты тұжырымдары басшылыққа алынды. Мистик жазушылар туралы жазылған ғылыми еңбектерге талдау жасалды.

Бұл мақалада мистикалық сипатқа ие түс көру элементінің көркем шығарма

құрылымындағы қызметі мен құндылығы айқындалды. Қазақ және ағылшын жазушыларының шығармаларындағы түс көру мотивінің қолданысындағы ұқсастықтар мен ерекшеліктер салыстырылды. Сондай-ақ осы мотивтің талданған шығармаларда мистикалық элемент ретінде тәрбиелік құрал болып тұрғаны дәлелденді және осы арқылы әр халықтың өзіне тән мәдени құндылығы айқындалып отыр.

Қорытынды. Сан алуан ғылыми түсініктемелердің барына қарамастан, «түс көру» мотивінің негізінде құрылған шығармалар әлем әдебиетінде үлкен сұранысқа ие болып отыр. Көркемдік тәсіл болып табылатын «түс көру» мистикалық мотиві әртүрлі халықтың мифологиялық танымы туралы құнды ақпарат беретін таптырмас құрал екендігі белгілі. Қазіргі уақытта әдебиет саласында түстердің мағынасына аса көп көңіл бөлінеді. Себебі қоғамның түсінігінде түстер мистикалық күшке ие. Жазушылар түс көруді өз шығармаларында маңызды ойларды көрсету үшін жиі пайдаланады. Қарастырылған шығармалар көрсеткендей, көркем туындыларда тек түс көру емес, оны дұрыс жору да өте маңызды. Бұл сипат қазақ жазушыларына да, ағылшын жазушыларына да тән болып келеді.

Көркем шығармалардағы сәуегей түс, сериялы түстер, жайсыз түстердің барлығы фольклорлық мұраларда көрініс тауып, бертін келе әр жазушының кәсіби шеберлігіне сәйкес өсіп-өркендегенінің, көркемдік әлемінің жан-жақты байытылғандығының куәсіне айналып отыр. Қорыта айтқанда, әдеби түс көру көркем шығармалар құрылымында мифологиялық, ақпараттық, сәуегейлік, символдық, психологиялық, философиялық т.б. көркемдік қызметтер атқарады. Әсіресе, кейіпкердің ішкі жан дүниесін, толғанысын, әртүрлі жағдайдағы көңіл-күйін, эмоциялық сезімдік құбылыстарын сипаттайтын түс көру мотиві суреткердің қиялы мен ойлау деңгейін де танытады. Талданған шығармалар негізінде бұл шығармалардағы түс көру мистикалық мотиві адамгершілік пен адалдықты насихаттауға құрылады деп батыл айтуға болады.

Бұл мақалада қарастырылған қазақ және ағылшын тілінде жазылған прозалық шығармаларда түс көру мотиві автордың идеясын ашу үшін және кейіпкердің ішкі әлемін терең сипаттау үшін қолданылатындығы анықталды. Сондай-ақ қаламгерлер бұл әлемнен тыс тылсымның бар екенін көрсетуге тырысады және ол тылсым күштің көп жағдайда адамдарды сақтандыруға, жамандықтан қорғауға талпынысын түс көру мотиві арқылы көрсетеді. Шығармаларына мистикалық мотивтерді енгізе отырып, жазушылар кейіпкерлерін күтпеген жағдайға салып қояды да, сол арқылы олардың шынайы мінезін ашуға тырысады. Қаламгерлердің мистикалық мотивтерге көбірек жүгінуі адамның ирреалды әлемге деген қызығушылығының және өз ақыл парасатының сыртында не тұрғанын анықтауға деген талпынысының артып келе жатқандығын көрсетеді.

Әдебиеттер

1. Rosenfelt, Mariya. «Dreams» <https://www.sas.upenn.edu/~struck/classes/clst009/writing/rosenfelt.html#:~:text=In%20the%20Iliad%2C%20dreams%20are,who%20sent%20mortals%20their%20dreams>
2. «Сон в античной мифологии» https://libweb.kpfu.ru/virt_vust/040/mifi.htm
3. Фрейд З. Введение в психоанализ, – М. Наука, 1989. – 455 с.
4. Юнг, Карл-Густав. «Архетип и символ», 1991. https://www.gumer.info/bibliotek_Buks/Psihol/psih_snov/12.php
5. Флоренский П.А. Иконостас. СПб., Мифрил, Русская книга, 1995. – 365 с.
6. Лотман Ю.М. Семиосфера, Санкт-Петербург, 2000. С. 704.
7. Hughes, J. F. (2017). Dreams, myth, and power. *Dreaming*, 27(2), 161–176. <https://doi.org/10.1037/drm0000055>
8. Фромм Э. Душа человека. М., 1998. С. 289.

9. Петров А.А. «О мифах вокруг нас: сновидение и миф. Вестник Омского университета, 2005. No 1. С. 86–89.
10. Досмұхамедұлы Х. Таңдамалы. – Алматы, 1998. – 384 б.
11. Аймұхамбет Ж. Түркі мифологиясы: типологиялық сипаты, ортақ мотивтер және кейіпкерлер, TÜRK DÜNYASI, Dil ve Edebiyat Dergisi/Turkish World, Journal of Language and Literature Issue: 43 (Bahar-Spring 2017)
12. Mahavidyalya Mahila, The Relationship between Mythology and Literature Journal of Advances and Scholarly Researches in Allied Education Vol. 16, Issue No. 4, March-2019, ISSN 2230-7540
13. Shamina Vera, “Mystic Motifs in Silver Age Poetry and Prose.” Ghosts - or the (Nearly) Invisible: Spectral Phenomena in Literature and the Media, edited by Maria Fleischhack and Elmar Schenkel, Peter Lang AG, 2016, pp. 161–69, <http://www.jstor.org/stable/j.ctv2t4d7f.18>
14. Минин П.М. Мистицизм и его природа. – Киев: «Пролог», 2003. С. 63.
15. Пірәлиева Г. «Көркем прозадағы психологизмнің кейбір мәселелері» (Түс көру, бейвербалды ишараттар, заттық әлем) ҚР Білім және ғылым министрлігі, М.О. Әуезов атындағы Әдебиет және өнер институты. – Алматы: Алаш, 2003. – 327 б.
16. Степанчук Ю. Проблема мистического текста. Интерпретация и невыразимость. Вестник РУДН. Серия Философия. 2003 N1 (9) стр 96
17. Nelson, Raymond. Mysticism and the Problems of Mystical Literature Source: Rocky Mountain Review of Language and Literature, Winter, 1976, Vol. 30, No. 1 (Winter, 1976), pp. 1-26 Stable URL: <http://www.jstor.com/stable/1347655>
18. Ыбыраев Ш. Эпос әлемі.—Алматы: Ғылым, 1993. – 115 б.
19. Балтабаева Г. «Тәуелсіздік кезіндегі қазақ прозасының көркемдік әлемі (Повестер мен әңгімелер)» Алматы: «Дәстүр», 2016. – 309.
20. Кравченко В. Вестники русского мистицизма. М.: Издатцентр, 1997. С. 300.
21. Бейсенова Ш. «Сүзгенің соңғы күндері» <https://bilim-all.kz/article/15375-Suzgenin-songy-kunderi>
22. Кинг С. «Кладбище домашних животных» <https://my-books.me/books/uzhasy-i-mistika/page-21-1471-stiven-king-kladbishche-domashnih-zhivotnyh.html>
23. King Stephen, «The Shining» 1977. p. 447.
24. Дэн Симмонз «Женщины с зубастыми лонами» <https://knizhnik.org/den-simmons/dvulikij-demon-mara-smert-v-ljubvi/12>
25. Мұбарак Қ., «Айдың соңғы сәрсенбісі» <https://adebiportal.kz/web/viewer.php?file=/upload/iblock/ec3/ec37d90cd69aad08152e22f998202ffb.pdf&ln=kz>
26. Бөкей О., «Қар қызы» <https://abai.kz/post/44128>
27. Абилмажинова А., Байбатанова «Оралхан Бөкейдің көркемдік дүниетанымы» Вестник КАСУ N2 2010 Общие проблемы филологии pp. 89-94
28. Мұбарак Қ. «Жат құшақ» <https://adebiportal.kz/web/viewer.php?file=/upload/iblock/ec3/ec37d90cd69aad08152e22f998202ffb.pdf&ln=kz>

С.Е. МУСАБЕКОВА

Назарбаев университет, Астана, Казахстан

Ж.А. АЙМУХАМБЕТ, А.А. МИРЗАХМЕТОВ

Евразийский национальный университет имени Л.Н.Гумилева, Астана, Казахстан

**СНОВИДЕНИЯ В СТРУКТУРЕ ХУДОЖЕСТВЕННОГО ПРОИЗВЕДЕНИЯ КАК
МИСТИЧЕСКИЙ МОТИВ**

Аннотация. В данной статье рассматривается один из художественных подходов в литературе – мотив сновидения. Исследование показало, что данный мотив, имеющий особое место и в мифологии, широко использовался казахскими писателями. Доказано, что включение сновидения в структуру художественного произведения является серьезной проблемой в литературоведении. В этой статье были

проанализированы произведения казахских и английских писателей. Сравниваются и анализируются используемые в них мистические элементы, в частности мотив сновидения. Дается объяснение сущности сновидения в мифологии и фольклоре.

В форму статьи вошли прозаические произведения, написанные на казахском и английском языках. В том числе рассматривался вопрос раскрытия авторской идеи через мотив сновидения. Выяснилось, что данная проблема использовалась для более глубокого описания внутреннего мира героя. Они ставят своих героев в неожиданное положение, внося в свои произведения мистические мотивы, тем самым пытаясь раскрыть их истинный характер. Авторы статьи хотели показать, что все большее обращение писателей к мистическим мотивам обусловлено возрастающим интересом человека к ирреальному миру и стремлением определить, что находится за пределами его разума.

Ключевые слова: сон, сновидения, мотив, художественный текст, миф, психологизм, К. Мубарак, О. Бокей, Ш. Бейсенова, мистика.

S.E. MUSSABEKOVA

Nazarbayev University, Astana, Kazakhstan

Ж.А. АЙМУКХАМБЕТ, А.А. МИРЗАХМЕТОВ

L. N. Gumilyov Eurasian National University, Astana, Kazakhstan

DREAMS IN THE STRUCTURE OF A WORK OF ART AS A MYSTICAL MOTIF

Annotation. This article discusses one of the artistic approaches in literature – the dream motif. The study showed that this motif, which has a special place in mythology, was widely used by Kazakh writers. It is proved that the inclusion of dreams in the structure of a work of art is a serious problem in literary criticism. In this article, the works of Kazakh and English writers were analyzed. The mystical elements used in them, in particular the dream motif, are compared and analyzed. Moreover, the explanation of the essence of dreams in mythology and folklore is given.

The form of the article includes prose works written in Kazakh and English languages. In particular, the issue of disclosure of the author's idea through the motif of a dream was considered. It turned out that this problem was used for a deeper description of the inner world of the hero. They put their heroes in an unexpected position, introducing mystical motives into their literary works. Thereby trying to reveal their true character. The authors of the article wanted to show that the increasing appeal of writers to mystical motives is due to the increasing interest of a person in the unreal world and the desire to determine what is beyond his mind.

Keywords: dream, dreams, motive, artistic text, myth, psychologism, K. Mubarak, O. Bokey, Sh. Beisenova, mysticism.

References

1. Rosenfelt, Mariya. «Dreams» <https://www.sas.upenn.edu/~struck/classes/clst009/writing/rosenfelt.html#:~:text=In%20the%20Iliad%2C%20dreams%20are,who%20sent%20mortals%20their%20dreams>
2. «Son v antichnoi mifologii» https://libweb.kpfu.ru/virt_vust/040/mifi.htm
3. Freid 3. Vvedenie v psihoanaliz, – M. Nayka, 1989. – 455 s.
4. Ынг, Karl-Gýstav. «Arhetip i simvol», 1991. https://www.gumer.info/bibliotek_Buks/Psihol/psih_snov/12.php
5. Florenskii P.A. Īkonostas. SPb., Mifril, Rýsskaia kniga, 1995. – 365 s.
6. Lotman Ī.M. Semiosfera, Sankt-Peterbýrg, 2000. C. 704.
7. Hughes, J. F. (2017). Dreams, myth, and power. *Dreaming*, 27(2), 161–176.

<https://doi.org/10.1037/drm0000055>

8. Fromm E. *Dýša cheloveka*. M., 1998. S. 289.
9. Petrov A.A. «O mifah vokrýg nas: snovidenie i mif. Vestnik Omskogo ýniversiteta, 2005. No 1. S. 86–89.
10. Dosmühamedüly H. *Tañdamaly*. – Almaty, 1998. – 384 b.
11. Aimühambet J. Türkı mifologiiasy: tipologiialyq sipaty, ortaқ motivter jáne keiipkerler, TÜRK DÜNYASI, Dil ve Edebiyat Dergisi/Turkish World, Journal of Language and Literature Issue: 43 (Bahar-Spring 2017)
12. Mahavidyalya Mahila, The Relationship between Mythology and Literature Journal of Advances and Scholarly Researches in Allied Education Vol. 16, Issue No. 4, March-2019, ISSN 2230-7540
13. Shamina Vera, “Mystic Motifs in Silver Age Poetry and Prose.” *Ghosts - or the (Nearly) Invisible: Spectral Phenomena in Literature and the Media*, edited by Maria Fleischhack and Elmar Schenkel, Peter Lang AG, 2016, pp. 161–69, <http://www.jstor.org/stable/j.ctv2t4d7f.18>
14. Minin P.M. *Mistisizm i ego priroda*. – Kiev: «Prolog», 2003. S. 63.
15. Pırälieva G. «Körkem prozadağy psihologizmnıñ keibir mäseleleri» (Tüs körý, beiverbaldu işarattar, zattyq älem) QR Bilim jáne ğylym ministrlığı, M.O. Äyezov atyndağy Ädebiat jáne öner instityty. – Almaty: Alaş, 2003. – 327 b.
16. Stepanchýk İy.A. Problema misticheskogo teksta. İnterpretasiia i nevyrazimost.. Vestnik RÝDN. Seriiia Filosofiiia. 2003 N1 (9) str 96
17. Nelson, Raymond. *Mysticism and the Problems of Mystical Literature Source: Rocky Mountain Review of Language and Literature*, Winter, 1976, Vol. 30, No. 1 (Winter, 1976), pp. 1-26 Stable URL: <http://www.jstor.com/stable/1347655>
18. Ybyraev Ş.. *Epos älemi*. – Almaty: Ğylym, 1993. – 115 b.
19. Baltabaeva Gaýhar «Täyelsizdik kezindegi qazaq prozasynyñ körkemdik älemi (Povester men ängimeler)» – Almaty: «Dästür», 2016. – 309.
20. Kravchenko VV. *Vestniki rýsskogo mistisizma*. M.: İzdatsentr, 1997. S. 300.
21. Beisenova Ş. «Süzgeniñ soñğy künderi» <https://bilim-all.kz/article/15375-Suzgenin-songy-kunderi>
22. King S., «Kladbišće domašnih jivotnyh» <https://my-books.me/books/uzhasy-i-mistika/page-21-1471-stiven-king-kladbishche-domashnih-zhivotnyh.html>
23. King Stephen, «The Shining» 1977. p. 447.
24. Den Simmonz «Jenšiny s zýbastymi lonami» <https://knizhnik.org/den-simmons/dvulikij-demon-mara-smert-v-ljubvi/12>
25. Mübarak Q., «Aidyñ soñğy särsenbisi» <https://adebiportal.kz/web/viewer.php?file=/upload/iblock/ec3/ec37d90cd69aad08152e22f998202ffb.pdf&ln=kz>
26. Bökei O., «Qar qyzy» <https://abai.kz/post/44128>
27. Abilmajinova A., Baibatanova «Oralhan Bökeidıñ körkemdik dünietymy» F. Vestnik KASÝ N2 2010 *Общие проблемы филологии* pp. 89-94
28. Mübarak Q. «Jat qúşaq» <https://adebiportal.kz/web/viewer.php?file=/upload/iblock/ec3/ec37d90cd69aad08152e22f998202ffb.pdf&ln=kz>

Авторлар жайлы мәлімет:

Мусабекова Сауле Елемесовна – филология магистрі, Назарбаев университетінің нұсқаушысы, Астана, Қазақстан;

Мусабекова Сауле Елемесовна – магистр филологии, инструктор Назарбаев университеті, Астана, Қазақстан;

Mussabekova Saule Yelemessovna – Master of Philology, Instructor, Nazarbayev University, Astana, Kazakhstan.

Аймұхамбет Жанат Әскербекқызы – филология ғылымдарының докторы, Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университетінің профессоры, Астана, Қазақстан;

Аймұхамбет Жанат Аскербекқызы – доктор филологических наук, профессор

Евразийского национального университета имени Л.Н.Гумилева, Астана, Казахстан;

Aimukhambet Zhanat Askerbekkyzy – Doctor of Philology, Professor of L.N.Gumilyov Eurasian National University, Astana, Kazakhstan.

Мирзахметов Алмаз Амирбекович – философия докторы (PhD), Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университетінің оқытушысы, Астана, Қазақстан;

Мирзахметов Алмаз Амирбекович – доктор философии (PhD), преподаватель Евразийского национального университета имени Л.Н.Гумилева, Астана, Казахстан;

Almaz Amirbekovich Mirzakhmetov – Doctor of Philosophy (PhD), Lecturer at L.N.Gumilyov Eurasian National University, Astana, Kazakhstan.